

Зубченко О. С.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології Гуманітарного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка

ВПЛИВ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ НА СТАНОВЛЕННЯ ДИСКУРС-АНАЛІЗУ

Анотація. У статті розкрито передумови виникнення дискурс-аналізу в лінгвістиці, які були закладені на початку ХХ ст. традиціями етнолінгвістичної школи США, заснованої Ф. Боасом. Визначено, що ключові на сучасному етапі аспекти дослідження дискурс-аналізу, зокрема визнання важливості соціальної ролі мови та особливостей її функціонування в суспільстві, а також необхідність врахування впливу екстралінгвістичних факторів, таких як просторовий та часовий контексти, можна прослідкувати в роботах видатних європейських вчених ХІХ ст. Й. фон Гердера та В. фон Гумбольдта.

Ключові слова: дискурс-аналіз, дискурс, антропологічна лінгвістика, В. Гумбольдт, Й. Гердер, Ф. Боас.

Постановка проблеми. Вивчення соціальної ролі мови та особливостей її функціонування в суспільстві в 1990-ті рр. призвело до формування нового у зарубіжній лінгвістиці напрямку – критичного дискурс-аналізу. Дискурс-аналіз як методологічна основа інтегрованих міждисциплінарних досліджень переживає бурхливий період розвитку. Зростаючий інтерес представників гуманітарних наук до вербальної комунікації в суспільстві свідчить про те, що ми живемо у лінгвістичну епоху. Незважаючи на багатозначність та нечіткість основного поняття, теорія критичного дискурс-аналізу є одним з найбільш актуальних напрямів сучасного мовознавства. Цей напрям ґрунтується на синтезі наукових результатів з різних галузей знань, зокрема мовознавства, етнографії, соціології, психології тощо. Незважаючи на наявність різних наукових шкіл та дослідницьких концепцій, присвячених цій теорії, всі дослідники дискурсу віддають перевагу дослідженню живого мовлення в умовах реального спілкування, а не вивченню абстрактної мовної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Критичний дискурс-аналіз є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Н. Арутюнової, М. Бахтіна, Ф. Бацевича, А. Белової, Дж. Брауна, А. Вержбицької, В. Горелової, В. Дем'янкова, В. Карасика, Н. Кравченко, Н. Красних, Є. Кубрякової, М. Макарова, О. Попової, Г. Почепцова, К. Седова, О. Селіванової, П. Серіо, Є. Сидорова, Ю. Степанова, І. Стерніна, С. Тер-Мінасової, А. Токарської, Н. Феркло, Дж. Філіпс, Дж. Фіске, Д. Хаймса, Р. Ходжа, І. Шевченко, О. Шейгал, Дж. Юла та інших.

Дослідники дискурсу вивчали його в різних виявах. Так, Ф. Бацевич, Г. Почепцов, Є. Сидоров, А. Белова визначили типології та стратифікації дискурсу; В. Карасик, М. Макаров, О. Селіванова досліджували моделювання дискурсу; Н. Арутюнова, Ю. Степанов, О. Селіванова дали характеристику різним складовим дискурсу тощо. При цьому слід зазначити, що всі мовознавці розглядали дискурс як багатовимірне явище, що характеризується різними факторами, зокрема когнітивними

(Н. Арутюнова, М. Бахтін, Ф. Бацевич, Н. Кравченко, В. Красних, Г. Почепцов, О. Селіванова, І. Шевченко, Дж. Браун, Н. Феркло); етнопсихологічними (В. Карасик, В. Красних, О. Попова, І. Стернін); культурними (С. Тер-Мінасова, А. Вержбицька); соціальними (В. Горелов, К. Седов, Д. Хаймс); політичними (М. Макарова, О. Шейгал). В той же час досить мало уваги було приділено дослідженню історії розвитку дискурс-аналізу, як одного з найбільш популярних методів дослідження в галузі суспільних та гуманітарних наук.

Мета статті – висвітлити передумови виникнення критичного дискурс-аналізу в лінгвістиці.

Завдання статті: охарактеризувати антропологічну лінгвістику як філологічну течію, що мала найбільше значення для виникнення дискурс-аналізу в лінгвістиці, розкрити погляди мовознавців, що визначили формування дисципліни дискурсивного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість дослідників дискурс-аналізу в лінгвістиці схиляються до думки, що найбільше значення для розвитку цього особливого методу наукових філологічних досліджень мали традиції антропологічної лінгвістики або етнолінгвістики США.

Антропологічна лінгвістика (етнолінгвістика) – це розділ мовознавства, що досліджує зв'язки між мовними та культурними явищами, тобто це напрям лінгвістичних досліджень, який вивчає мову у її відношенні до культури, взаємодію етнокультурних та етнопсихологічних чинників у функціонуванні та еволюції мови [5, с. 602].

Зародження антропологічної лінгвістики у США на початку ХХ ст. пов'язують з ім'ям відомого американського етнологів німецького походження Ф. Боаса (*F. Boas*). Але при цьому слід зазначити, що концептуальні засади американських студій етнолінгвістики можна прослідкувати ще в роботах видатних європейських вчених ХІХ ст. Й. Гердера (*Johann von Herder*) та В. фон Гумбольдта (*Wilhelm von Humboldt*) [7], які також значну увагу приділяли дослідженню етнографічного матеріалу мов, що не мають писемних традицій.

Погляди відомого німецького філософа Йогана Готфріда Гердера, який, на думку багатьох лінгвістів, є творцем оригінальної історичної теорії мови, мали важливий вплив на розвиток антропологічної лінгвістики, а згодом – і теорії дискурсу. Не дивлячись на помилки, пов'язані з рівнем історичного пізнання у ХІХ ст., саме Й. Гердер став творцем першої історичної теорії мови. Його вчення про зв'язок розвитку мови з розвитком мислення, яке було обумовлене становленням людського суспільства, лягло в основу філософії мови, яка розвивалась далі у працях В. Гумбольдта, Х. Штейнтала, О. Потєбні.

Значну увагу Й. Гердер приділяв як питанням походження мови, так і питанням тогочасної літератури. Зокрема, у 1767–1768 рр. він пише «Фрагменти про нову німецьку літературу»,

а у 1770 р. спеціальне дослідження з питань походження мови у рамках конкурсу, оголошеного прусською Академією наук, яке було видано у 1772 р. У цих роботах Й. Гердер відкидає обидві поширені на той час теорії виникнення мови: божественне походження людської мови і походження мови шляхом суспільної домовленості. «Прихильники теорії божественного походження мови обґрунтовують свої погляди тим, що всі звуки всіх відомих нам мов можна відобразити за допомогою яких-небудь двох десятків літер. Проте цей факт не є вірним тому, що жодна із живих мов не підлягає повному відображенню за допомогою літер, а тим більш – двох десятків; про це свідчать всі мови без винятку. Наші органи мовлення мають надзвичайно багаті можливості артикуляції, кожен звук може вимовлятися дуже по-різному; тому <...> у нас набагато менше букв, ніж звуків, і букви дають лише приблизне зображення звуків» [1, с. 137]. Все це свідчить про те, що мова не є «божественно даною» людям. Вона виникла і еволюціонує паралельно з розвитком людського суспільства і свідомості. «Те, що первинно у людини і тварини була спільна мова, підтверджується тепер лише деякими залишками цього стану, але й вони доводять це абсолютно безперечно. <...> В усіх первісних мовах ми чуємо залишки цих природних звуків [вигуки], хоча вони і не є основою людської мови» [1, с. 132–136]. Отже, на думку вченого, мова притаманна лише мислячим істотам. Вона є продуктом розвитку людського розуму. «Людина сама створила мову, сформувавши її зі звуків живої природи, перетворених на прикмети, створені її могутнім розумом. <...> Вся будова мови є формою розвитку її [людини] власного духу, історією її власних відкриттів» [1, с. 145–146]. Таким чином Й. Гердер розглядає мову як невід’ємну властивість людської свідомості.

В той же час, на думку вченого, мова є також невід’ємною характеристикою функціонування людського суспільства, при цьому важливим аспектом розуміння мови кожного конкретного народу є географічний контекст. «Невже у різниці мов не міститься тисяча ознак, мільйон вказівок того, що народи саме за допомогою мови поступово вчилися мислити і за допомогою мислення говорити?» [1, с. 25]. Отже, географічний, або іншими словами просторовий, контекст є одним із визначальних чинників мовної комунікації кожного окремого народу. Вчений звертає увагу на необхідність дослідження саме живого мовлення в реальних умовах спілкування. Саме таке живе мовлення стало у 90-ті рр. ХХ ст. об’єктом дослідження дискурс-аналізу. «Найкращим джерелом для глибокого знайомства з народами є їх пісні – це архів народів, скарбниця їх науки та релігії, їх теогонії та космогонії, діянь батьків та подій їх історії, відбиток їх серця, картина їх домашнього життя в радості та горі, на шлюбному ложі та на смертному одрі» [1, с. 32]. Таким чином, дослідження живої мови, зокрема мови народних пісень, мало, на думку вченого, бути основою дослідження різних галузей знань, таких як мовознавства, етнографії, соціології, психології тощо. Подібні погляди на визначення об’єкту дослідження стали базисом виникнення дискурс-аналізу як напряму інтегрованих міждисциплінарних досліджень.

Разом з тим Й. Гердер у роботах підкреслював важливість не лише просторового, а й часового контексту для розуміння висловлювань. «Для того, щоб зрозуміти особливості народної пісні в її місцевій, національній своєрідності, необхідно перенестись в ту історичну та географічну обстановку, якій вона зобов’язана своїм походженням» [1, с. 30]. Таким чином, врахування контексту є визначним для повноцінного спілкування.

Інший європейський вчений В. фон Гумбольдт також вважав, що дослідження мови є одним з найважливіших завдань науки, оскільки лише воно дасть нам змогу вивчити сутність людського буття. «Ніщо не здатне наблизити до розгадки тайни людини та характеру народу, як їх мови» [2, с. 6]. На думку вченого, мова є ключовим аспектом функціонування кожної окремої людини. «Безпосередньо закладена в людині мова є інстинктом розуму, який дає нам можливість оглянути найвищі та найглибші сфери і все розмаїття світу» [2, с. 6]. При цьому вчений зазначав, що мова є також визначальним чинником існування кожного народу в цілому: «Мова і духовна сила народу розвиваються не окремо один від одного і не послідовно один за одним, а складають виключно і неподільно одну й ту саму дію інтелектуальної здатності» [2, с. 10].

Саме Гумбольдт ввів у науковий обіг нове, дуже важливе для сучасної лінгвістики поняття – «мовна свідомість народу» [2, с. 11]. «Більша частина обставин, які супроводжують життя нації, – місця проживання, клімат, релігія, державний устрій, норми та звичаї, – від самої нації можуть бути у деякій мірі відокремлені. І лише одне явище зовсім іншої природи – дихання, сама душа нації – мова – виникає одночасно з нею. Робота її відбувається у певному окресленому колі, і розглядаємо ми її як діяльність або як продукт діяльності (нації)» [2, с. 303]. Таким чином, бачимо, що саме мова є невід’ємним аспектом існування нації. І саме мова в найбільшій мірі відбиває найістотніші риси та характеристики кожного окремого народу, які формувались під впливом певних просторових та часових контекстів.

«Можна вважати, що різні мови є для націй органами їх оригінального мислення і сприйняття» [2, с. 324]. Іншими словами, для правильного розуміння мовленнєвого висловлювання необхідно враховувати середовище, в якому воно було створено і сприйнято. «Люди розуміють один одного не тому, що передають співрозмовнику знаки предметів, і навіть не тому, що взаємно налаштовують один одного на точне і повне відтворення ідентичного поняття, а тому, що взаємно зачіпають один в одному одну й ту ж саму ланку чуттєвих уявлень і початків внутрішніх понять» [2, с. 14]. Саме тому найкраще розуміння досягається людьми, які існують в однакових умовах. Це свідчить про те, що ще у ХІХ ст. В. фон Гумбольдт підкреслював наявність та важливість такого екстралінгвістичного фактору як просторовий контекст.

На думку В. фон Гумбольдта, простір, в якому формується мова і відбувається акт комунікації, формує «мовне світобачення», згідно з яким різниця мов не зводиться лише до звукового фактору; функція і призначення мов – це різні шляхи сприяння здійсненню загальнолюдського завдання – «перетворення світу в думки» [2, с. 13]. Таким чином, «мова охоплює переважно об’єкти, що входять в коло потреб та інтересів людини, і відображає відношення людини до позамовного світу. Ці відношення в різних мовах формуються по-різному через властивий кожній мові семантичний поділ. Звучання з’єднується не з предметом безпосередньо, а з семантично переробленими одиницями, які є основою акту позначення та мовної комунікації. Це сфера дії людського фактору. В різних мовних колективах цей процес відбувається по-різному. Соціальна природа мовного колективу не в тому, що він створює фон для реалізації мовної комунікації, а в тому, що створює передумови для включення індивідів у єдиний процес мовного осягнення світу» [2, с. 13–14]. Таким чином, саме просторовий аспект або мовне

світобачення у значній мірі визначає особливості мовної комунікації різних націй.

У дослідженнях В. фон Гумбольдт також певним чином звертає увагу на важливість часового контексту: «скрізь в мовах дія часу сполучається з проявом своєрідності народу, і те, що характеризує мови диких племен Америки та Північної Азії, не може бути властиве давнім мовам Індії та Греції» [2, с. 328]. Аналіз наукових досліджень В. фон Гумбольдта показав, що ще у XIX ст. вчений звернув увагу на те, що мовна комунікація характеризується певними екстарлінгвальними факторами, зокрема просторовим і у певній мірі часовим контекстами. Вплив просторового контексту, на думку В. фон Гумбольдта, по-різному впливає на лексичний та граматичний склад мови: «Оскільки граматичні розбіжності містяться в різниці граматичних бачень, то граматики більш споріднена духовній своєрідності нації, ніж лексика» [2, с. 21]. Ці погляди В. фон Гумбольдта є досить цікавими з точки зору дослідження дискурс-аналізу в лінгвістиці.

У сучасному розумінні поняття «дискурс», згідно з визначенням, запропонованим професором Т. ван Дейком, включає просторовий та часовий контексти, які є одними з ключових чинників здійснення комунікативної події, а отже, однією з передумов функціонування дискурсу в лінгвістиці. Дискурс – це комунікативна подія, яка відбувається між тим, хто говорить, і тим, хто слухає, в процесі комунікативної дії в певному часовому та просторовому контексті [8].

Подібні думки висловлював В. фон Гумбольдт ще на початку XIX ст., який у своїх працях писав, що повноцінне спілкування – це не просто передача повідомлень з метою досягнення спільних цілей чи здійснення спільної діяльності. Він схилився до думки про те, що для правильного розуміння змісту мовленнєвого висловлювання необхідно знати діяльність та середовище, в якому воно було створено та прийнято. На нашу думку, це вказує на те, що, не вживаючи поняття «дискурс», В. фон Гумбольдт підкреслює важливість врахування екстарлінгвістичних факторів, зокрема просторового контексту, для повноцінного спілкування. «Лише в мові закріплено весь національний характер» [2, с. 303]. Таким чином, «вивчення мови відкриває перед нами аналогію між людиною та світом взагалі і кожною нацією, яка самовиражається в мові» [2, с. 304]. Це можна пояснити так: «Мова – це не готові етикетки до раніше даних предметів, не їх озвучування, а проміжна реальність, яка повідомляє нам не назви предметів, а те, як вони нам дані. Цей проміжний світ – це справжня реальність. Між жито не у просторовому значенні, а в якості засобу в мові історично закріплена система значень за допомогою якої відбувається перетворення позамовної дійсності в об'єкти свідомості» [2, с. 314]. Отже, мова – це багатовимірне явище, яке характеризується різними аспектами існування та функціонування. Проаналізувавши погляди В. фон Гумбольдта, можемо зробити висновок про те, що у XIX ст. вчений визначив ряд аспектів мовної комунікації, які пізніше були покладені в основу дискурс-аналізу. Зокрема, було підкреслено необхідність врахування таких екстарлінгвальних факторів, як просторовий та часовий контексти.

У 1806 р. Гумбольдт вже вказував межі, в яких можна говорити про мову як про знакову систему: «Слово дійсно є знаком до того ступеня, до якого воно використовується замість речі або поняття. Проте за способом побудови і за дією це особлива і самостійна сутність, індивідуальність: сума всіх слів, мова – це світ, який лежить між світом зовнішніх явищ та внутрішнім

світом людини» [2, с. 13]. Отже, ще на початку XIX ст. вчений висловив думку про те, що мова – це динамічне явище, пов'язане з життям, яке не є сталим і незмінним. Мова живе і розвивається паралельно з розвитком кожної окремої нації. Кожна мова має розглядатися так, як вона була сформована народом, а не будь-яким іншим чужим йому образом («Будь-хто, хто сформувався в оточенні іноземних мов, хто вивчив менш досконалу мову і оволодів нею, користуючись цією мовою, може здійснити на неї небажаний вплив, вносячи в дану мову наміри, абсолютно чужі народу, який абсолютно нею володіє» [2, с. 328]). Саме ці ідеї у другій половині XX ст. були покладені в основу прагматичної лінгвістики, основним поняттям якої є дискурс. «Не буде зачарованого кола, якщо мови вважати продуктом сили народного духу і в той же самий час намагатись пізнати дух народу за допомогою побудови власно мов: оскільки кожна специфічна сила розвивається за допомогою мови і лише з опорою на неї, то вона не може мати іншої конституції, ніж мовна» [2, с. 11]. На нашу думку, це висловлювання В. фон Гумбольдта свідчить про те, що вчений вже тоді розумів важливість соціальної ролі мови, а також необхідність врахування особливостей її існування в суспільстві. Подібні погляди привели до виникнення у 90-х рр. XX ст. нового напрямку зарубіжної лінгвістики, а саме дискурс-аналізу.

Ідеї Й. Гердера та В. фон Гумбольдта були розвинуті далі в роботах Ф. Боаса (*Franz Boas*) та його учнів, які заклали нові традиції американської лінгвістики, що, в свою чергу, призвело до теоретико-методологічного перевороту в етнології. У своїй роботі «Раса, мова і культура» (*Race, Language and Culture, 1940, New York*) Ф. Боас приділяв значну увагу вивченню мов індіанських племен Центральної та Північної Америки, орієнтуючись на запис та аналіз усних текстів. Основною метою вченого було доведення генетичної спорідненості мов американських індіанців та дослідження їх взаємодії з індоєвропейськими мовами. Традиції Ф. Боаса в етнолінгвістиці пов'язані, насамперед, з поняттям лінгвістичної відносності або лінгвістичного релятивізму [3]. Згідно з теорією лінгвістичного релятивізму структура мови впливає на світосприйняття та погляди її носіїв, а також на їх когнітивні процеси. Тобто картина світу мовця залежить не від навколишньої реальності, а від класифікаційних особливостей, які кожна конкретна мова навідує через граматичні та лексичні обмеження. При цьому Ф. Боас вважав, що основними факторами, які формують особистість людини, її мислення, почуття та поведінку, є не географічні умови та раса, а етнічна культура та соціальне середовище, які, в свою чергу, є визначальними для формування та розвитку мов. Тобто взаємозв'язок людської свідомості, суспільства та мови є нерозривним. У дослідження Ф. Боаса звучить думка про необхідність вивчення соціальної ролі мови та її особливостей функціонування в суспільстві. Саме ці ідеї і стали передумовою виникнення критичного дискурс-аналізу як нового напрямку лінгвістичних досліджень.

Подальший розвиток антропологічна лінгвістика отримала в роботах послідовників та учнів Ф. Боаса, зокрема Е. Сепіра (*Edvard Sapir*) та Б. Уорфа (*Benjamin Whorf*). На думку Е. Сепіра, мова є «своєрідним ключем до поведінки» [10]. Іншими словами, досвід будь-якої людини інтерпретується засобами конкретної мови, і тому найбільш чітко його можна прослідкувати у взаємозв'язку мови та мислення. У своєму науковому трактаті «Мова» (*Language. An introduction to the study of speech, 1921*) вчений заперечує причинно-наслідковий

зв'язки між культурою та мовою. На думку Е. Сепіра, культура – це те, що суспільство робить і думає, а мова – це мистецтво мислення [10]. У своїх подальших роботах він формулює тезу про те, що мова є путівником у соціальній дійсності, оскільки реальний світ несвідомо будується на мовних звичках певної групи людей, при цьому жодні дві мови не можуть бути настільки подібними, щоб їх можна було вважати засобом вирішення однієї і тієї ж соціальної ситуації [6]. Тобто знову звучить думка про важливість соціальної ролі мови та необхідність дослідження живого мовлення в реальних умовах спілкування.

Американський етнолінгвіст Б. Уорф продовжив вчення свого вчителя Е. Сепіра у досить радикальній формі. На думку Б. Уорфа, мова повністю визначає пізнання світу, і тому люди, які говорять різними мовами, по-різному сприймають оточуючий світ і по-різному мислять. Іншими словами, мова і, відповідно, живе мовлення повністю визначають мислення кожної людини і функціонування кожного суспільства [9]. Таким чином, не живаючи самих понять «просторовий та часовий контексти», Б. Уорф визнає їх виключну роль у пізнанні та сприйнятті світу за допомогою мови.

На основі поглядів Е. Сепіра та Б. Уорфа у 1930-х рр. було започатковано гіпотезу лінгвістичної відносності («гіпотеза Сепіра-Уорфа»), згідно з якою структура мови визначає мислення, спосіб пізнання реальності та процес соціалізації, а отже, ставлення кожного конкретного індивіду до фундаментальних категорій реального світу залежить від рідної мови. Таким чином, йдеться про лінгвістичну детермінованість розуміння оточуючого світу. Найменування предметів, явищ та подій – це стійкі стереотипні форми сприйняття, які визначають весь процес формування уявлень людини про явища та події, а також формують їх певну оцінку. Тобто формування фундаментальних категорій реального світу повністю визначається мовою. Беручи до уваги те, що мова не є сталою субстанцією, тобто вона змінюється від місця та часу існування кожного конкретного суспільства, ми можемо зробити висновок про те, що Е. Сепір та Б. Уорф визнавали важливість просторового та часового контекстів для успішності мовної комунікації.

Подальшу генезу антропологічної лінгвістики США пов'язують з іменами Х. Хойера (*Harry Hoyer*), Д. Лі (*Dorothy D. Lee*), К. Клакхолма (*Clyde Kluckholm*), А. Крөбера (*Alfred Kroeber*), Ч. Вьоглін (*Charles F. Voegelin*) та З. Харріс (*Zellig S. Harris*). Саме З. Харріс у 1952 р. у статті вперше вжив поняття «дискурс-аналіз».

Американські лінгвісти Х. Хойер, Д. Лі та К. Клакхон розвивали радикальний напрям етнолінгвістики. Сутність цього підходу чітко висловив К. Клакхон, який заявив, що «з антропологічної точки зору існує стільки ж різних світів на Землі, скільки є мов» [4]. Отже, розуміння мовленнєвого висловлювання визначається не лише мовними засобами, але й екстралінгвістичними факторами. Цю ж думку можна прослідкувати у висловлюваннях Д. Лі, який писав, що член кожного конкретного суспільства не лише кодифікує дійсність, яка чуттєво сприймається, за допомогою використання мови і характерної для його мови культури поведінки, що співвідносить зі зразками, але й лише тоді здатний зрозуміти дійсність, коли вона представлена йому засобами цього коду. Отже, представники радикального напрямку американських студій етнолінгвістики визнали, що мовна комунікація характеризується як мовними засобами, так і екстралінгвістичними факторами. Саме ці по-

гляди чітко відображені в сучасному визначенні дискурс-аналізу в лінгвістиці.

Пізніше засновники «помірного» напрямку в етнолінгвістиці А. Крөбер, Ч. Вьоглін та З. Харріс, які вважали мову умовою виникнення культури і частиною культури, розглядали вербальну та невербальну діяльність людини як сукупну діяльність, яка створює «етнолінгвістичну ситуацію». На нашу думку, можна легко провести аналогію між етнолінгвістичною ситуацією та просторовим і часовим контекстами, які є визначальними чинниками комунікації згідно з теорією дискурс-аналізу.

У другій половині ХХ ст. формується комунікативний напрям етнолінгвістичних досліджень, основою якого стає дослідження «системи культурного поведіння» (мовленнєвої діяльності – *ethnography of speaking*) Д. Хаймза (*D. Hymes*). Прихильники цього напрямку розглядають мовленнєву діяльність як норму поведінки людини в культурному соціумі. Основним об'єктом дослідження стає мовленнєва діяльність в залежності від ситуації, соціального стану, взаємовідносин учасників комунікації. Іншими словами, це мовленнєва діяльність, яка безпосередньо залежить від екстралінгвістичних факторів, а отже підпадає під визначення об'єкту дослідження дискурс-аналізу.

З вищевикладеного можемо зробити висновок, що погляди провідних представників американських студій антропологічної лінгвістики були покладені в основу концепції дискурсивного аналізу в лінгвістиці.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що витоки дискурс-аналізу як дисципліни були закладені на початку ХХ ст. традиціями етнолінгвістичної школи США, заснованої Ф. Боасом. Визнання важливості соціальної ролі мови та особливостей її функціонування в суспільстві, які згодом стали передумовами виникнення дискурс-аналізу в лінгвістиці, можна прослідкувати ще в роботах видатних європейських вчених Й. фон Гердера та В. фон Гумбольдта. Окрім цього, слід зазначити, що необхідність врахування впливу екстралінгвістичних факторів, таких як просторовий та часовий контексти, які на сучасному етапі є одними з ключових аспектів дослідження дискурс-аналізу, визнавали ще Й. фон Гердер та В. фон Гумбольдт, ідеї яких були розвинуті провідними представниками американських студій етнолінгвістики, такими як Ф. Боас, Е. Сепір, Б. Уорф, Х. Хойер, Д. Лі, К. Клакхольм, А. Крөбер, Ч. Вьоглін та З. Харріс.

Література:

1. Гердер И. Трактат о происхождении языка / И. Гердер ; вступ. ст. В. Жирмунского ; пер. с нем. – 2-е изд. – М. : Издательство ЛКИ, 2007. – 188 с.
2. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / В. Гумбольдт ; пер. с нем. – М. : ОАО ИГ «Прогресс», 2000. – 400 с.
3. Данилюк І. Франц Боас як фундатор етнологічного напрямку сучасної етнічної психології / І. Данилюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія, психологія, педагогіка. – 2005. – № 22–23 – С. 86–89.
4. Клакхон К. Зеркало для человека: введение в антропологию / К. Клакхон ; пер. с англ. – СПб : Евразия, 1998. – 332 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В. Ярцевой. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 682 с.
6. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир. – М. : Прогресс, 1993. – 656 с.
7. Юдін О. Етнолінгвістичне вивчення народної культури і проблема дефініювання / О. Юдін // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2011. – Вип. 52. – С. 12–24.

8. Dijk T. van Ideology: A Multidisciplinary Approach / T. van Dijk. – London : Sage, 1998. – 390 p.
9. Language, thought and reality. Selected writings of Benjamin Lee Whorf // edited by J. Carrol. – The M.I.T. Press, 1978. – 278 p.
10. Sapir E. Language. An introduction to the study of speech / E. Sapir – Dover Publications, 2004. – 200 p.

Зубченко Е. С. Влияние антропологической лингвистики на развитие дискурс-анализа

Аннотация. В статье раскрыты предпосылки возникновения дискурс-анализа в лингвистике, которые были заложены в начале XX в. традициями этнолингвистической школы США, основанной Ф. Боасом. Определено, что ключевые на современном этапе аспекты исследования дискурс-анализа, в частности признание важности социальной роли языка и особенностей его функционирования в обществе, а также необходимость учитывать влияние таких экстралингвистических факторов, как пространственный и временной контексты, можно проследить в работах

известных европейских ученых XIX в. И. фон Гердера и В. фон Гумбольдта.

Ключевые слова: дискурс-анализ, дискурс, антропологическая лингвистика, В. Гумбольдт, И. Гердер, Ф. Боас.

Zubchenko O. The influence of anthropological linguistics on the development of discourse analysis

Summary. The article reveals that the background of discourse analysis in linguistics was formed in the early XXth century by the traditions of the USA ethnolinguistic school, which was founded by F. Boas. It was defined that the key aspects of the research of discourse analysis, namely the recognition of the importance of the social role of language, the peculiarities of its functioning in society, and the necessity to take into account such extra-linguistic factors as spatial and time contexts, can be traced in the works of famous European scientists of XIXth century W. von Humboldt, J. von Herder.

Key words: discourse analysis, discourse, anthropological linguistics, W. von Humboldt, J. von Herder, F. Boas.